

Sociale veiligheid van bewoners in kleinschalige woonvormen¹

Beleid maken rond sociale veiligheid kan voor kleine instellingen een grote klus zijn, daarom willen wij u hierbij ondersteunen met deze zogenaamde 'Veiligheidschecklist'. U kunt deze gebruiken om uw veiligheidsbeleid te toetsen en zo nodig te verbeteren.

De kracht van kleinschaligheid is de nabijheid. Hoe die eigenheid te bewaren en te zorgen voor veiligheid voor een ieder? Dit vraagt om een klimaat dat getuigt van gelijkwaardigheid en respect, waarin gevoelens van onveiligheid tijdig worden gesignaleerd en aangepakt. Helaas lopen kwetsbare mensen meer risico op grensoverschrijdend gedrag. Extra reden om als organisatie een visie op veiligheid te hebben, vertaald in heldere richtlijnen voor het handelen van een ieder. Daarnaast vraagt wet- en regelgeving om een duidelijke aanpak. Denk aan de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, de Jeugdwet, de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (Wkkgz) en de eisen die de Wmo stelt. De Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd en gemeentelijke toezichthouders houden toezicht op kwaliteit en veiligheid. Deze checklist is gebaseerd op de wettelijke eisen die gesteld worden aan sociale veiligheid.

Grensoverschrijdend gedrag is een breed begrip, het kan gaan om mishandeling of misbruik, maar ook om verwaarlozing, pesten of discriminatie.

Movisie hanteert de volgende definitie:

“Grensoverschrijdend gedrag is elke vorm van toenadering of relationeel gedrag in verbale, non-verbale of fysieke zin, waarbij niet wordt voldaan aan één of meerdere van de volgende zeven criteria:

Wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, zelfbeschikking, passend bij de omgeving, zelfrespect, respect voor de ander.”

Bron: Movisie, RelatieWijs

*Bij de punten van deze checklist staat telkens een korte toelichting en links naar nuttige documenten of websites. Ook is een overzicht met relevante werkwijzen en handreikingen opgenomen om het zoeken naar meer informatie te vergemakkelijken. Aan het eind staat een **stroomschema** dat duidelijk maakt welke wetten gelden en welke stappen nodig zijn voor welke vorm van grensoverschrijdend gedrag.*

¹ Tweede, herziene versie 2022. De eerste versie van deze checklist verscheen in 2020, als coproductie van de Stichting M.C. van Beek, Movisie en Marijke Lammers Bejegenvraagstukken.

Het is onvermijdelijk dat zo'n korte tekst vaktermen bevat en qua terminologie mogelijk niet precies past bij uw organisatie. Zo hebben we het over bewoners, u kunt hier ook cliënten lezen. Met medewerkers doelen wij op betaalde en onbetaalde medewerkers, tenzij anders vermeld.

Veiligheidsbeleid bestaat idealiter uit drie delen:

1. Zo gaan we hier met elkaar om: *Bejegeningsbeleid*.
2. Risico's zoveel mogelijk beperken: *Preventiebeleid*.
3. Wat te doen als het onverhoopt misgaat? *Reactiebeleid*.

De 10 punten van de checklist zijn onderverdeeld in deze drie beleidsonderdelen.

Bejegeningsbeleid.

In het bejegeningsbeleid formuleert de organisatie zijn mens- en zorgvisie en de gewenste omgang met elkaar.

1. We hebben een gedragscode over (on)gewenst gedrag in de relatie medewerker-bewoner

Een *gedragscode* biedt duidelijkheid over gewenst en ongewenst gedrag in de relatie medewerker - bewoner. De code wordt bij alle arbeids-, stage- en vrijwilligersovereenkomsten gevoegd.

Omgangsregels zijn er voor iedereen, bewoners, medewerkers, maar ook bijv. voor gasten van uw bewoners.

Zorg dat het onderwerp bespreekbaar is en zet bejegening, gedragscode en omgangsregels regelmatig op de agenda. Neem het bijvoorbeeld ook op in medewerkers- en clienttevredenheidsonderzoek.

2. We organiseren deskundigheidsbevordering op het terrein van veiligheidsbeleid

Medewerkers moeten kennis hebben van signalen, en handvatten hebben om gedrag adequaat te beoordelen, bespreekbaar te maken en om gepast te reageren. Deskundigheidsbevordering is dus nodig op alle onderdelen van het veiligheidsbeleid: bejegenings-, preventie- en reactiebeleid.

Preventiebeleid.

Preventiebeleid is gericht op het opsporen en beïnvloeden van factoren die het risico van grensoverschrijding vergroten en al in het aanstellingsbeleid rekening te houden met de veiligheid.

3. We vragen een VOG op bij aanname nieuwe personeel

Vergewisplicht: het is zeer wenselijk (en in sommige gevallen verplicht) om onderzoek te doen naar het arbeidsverleden van nieuwe professionele krachten, waaronder uitzendkrachten. Bijv. door de beroepsregisters te raadplegen en een VOG op te vragen. U mag uiteraard ook de geschiktheid van vrijwilligers en mantelzorgers onderzoeken. Maar dit is niet wettelijk verplicht. Verklaring omtrent gedrag: Dit is een verklaring die aangeeft dat het gedrag van de nieuwe medewerker in het verleden geen bezwaar vormt voor de functie die hij gaat vervullen.

4. Bescherm medewerkers tegen grensoverschrijdend gedrag

Werkgevers zijn verplicht om hun personeel te beschermen tegen psychosociale arbeidsbelasting, waaronder agressie, seksuele intimidatie en discriminatie door zowel eigen personeel als door bewoners en bezoekers.

U kunt maatregelen treffen om psychosociale arbeidsbelasting te voorkomen. Het begint met de gedragscode en omgangsregels, zie punt 1 en deskundigheid, punt 2.

5. We hebben de risico- en beschermende factoren in kaart gebracht

Beschermende factoren, zoals een goed sociaal netwerk, kunnen grensoverschrijding voorkomen. Risicofactoren zijn gedrag, omstandigheden of kenmerken die de kans op grensoverschrijding vergroten. Onveiligheid kan voorkomen tussen bewoners onderling, in de zorgrelatie, bij familie en bekenden, in de dienstverlening, en door derden, (on-)bekende anderen. Veel onveiligheid speelt zich af tussen bewoners onderling, maar ook buitenshuis (sportclub, taxivervoer) zijn er risico's die in kaart moeten worden gebracht.

6. We hebben (toegang) tot een vertrouwenspersoon of vertrouwenscontactpersoon

Een vertrouwenspersoon biedt een laagdrempelige en onafhankelijke mogelijkheid om dilemma's en vermoedens over grensoverschrijding en seksueel misbruik op een veilige manier te bespreken. Een vertrouwenspersoon kan iemand binnen de instelling zijn, maar het kan ook een externe persoon zijn. Een interne vertrouwenscontactpersoon is een alternatief. Deze is dan eerste aanspreekpunt bij grensoverschrijdend gedrag en kan zo nodig doorverwijzen naar een vertrouwenspersoon buiten de instelling. De Jeugdwet verplicht om gebruik te maken van vertrouwenspersonen van het AKJ.

Reactiebeleid.

7. We weten hoe we incidenten intern veilig kunnen afhandelen

Het moet duidelijk zijn hoe en bij wie medewerkers veilig incidenten en calamiteiten kunnen melden. Doel is dat deze worden besproken om ervan te leren en zo de zorg of werksituatie te verbeteren.

Ondanks alle zorg en oplettendheid kan er toch sprake zijn van een vermoeden van grensoverschrijdend gedrag. Dan dient er een inschatting gemaakt te worden van de situatie. Is dit een bejegeningklacht of lijkt er inderdaad sprake te zijn van ernstig grensoverschrijdend gedrag? Dan is het belangrijk te weten hoe de vervolgstappen eruitzien.

8. We weten welke calamiteiten we moeten melden bij de Inspectie

U bent verplicht sommige incidenten te melden bij de Inspectie, hieronder vallen gebeurtenissen waarbij er sprake is van geweld richting een cliënt door een zorgverlener of een ander die in uw opdracht werkt, of wanneer er sprake is van geweld tussen cliënten onderling.

Bekijk het schema onderaan dit document dat voor sterke vermoedens van ernstige grensoverschrijding de wettelijke stappen op een rij zet.

9. We handelen volgens de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

U bent verplicht te handelen volgens een meldcode, die aangeeft hoe met signalen van huiselijk geweld of kindermishandeling wordt omgegaan. Met huiselijk geweld wordt bedoeld op de relatie, niet op de locatie; het gaat dus om geweld door familieleden van bewoners en geweld tussen bewoners als zij een partnerrelatie met elkaar hebben.

Ook mensenhandel (waaronder loverboyproblematiek) is inmiddels expliciet opgenomen in de Meldcode. Vermoedens meldt u bij Veilig Thuis, daar kunt u ook terecht voor advies.

10. We hebben een klachtenregeling en/of cliëntenmedezeggenschap

Geef de bewoners of hun vertegenwoordigers een stem en een mogelijkheid klachten te uiten. Informeer bewoners over waar of bij wie zij met eventuele klachten terecht kunnen en op welke wijze deze worden behandeld.

Elke zorgaanbieder moet een klachtenregeling hebben voor een laagdrempelige opvang en afhandeling van klachten. Cliënten of patiënten moeten als groep invloed/inspraak hebben op de dagelijkse leef-, woon- en werkomgeving.

Links naar meer informatie en voorbeelden m.b.t. de onderwerpen van de checklist:

- 1. [Toolkit werken aan sociale veiligheid](#)**
Bijlage 1: Voorbeeld omgangsregels
Bijlage 2: Voorbeeld van een gedragscode
- 2. [Training in Veilige Handen - NOV - Platform Vrijwillige Inzet \(vrijwilligerswerk.nl\)](#)**
Dit is een basistraining, ook geschikt voor betaalde medewerkers. Verdieping op specifieke onderwerpen kan nodig zijn. Bijvoorbeeld over methodisch handelen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag: www.vlaggensysteem.nl
- 3. *VOG en Vergewisplicht***
[Vergewisplicht](#)
[Aanvragen VOG](#)
Werkt u met vrijwilligers? Als uw organisatie voldoet aan de gestelde eisen, kunnen zij een gratis VOG aanvragen, zie: www.gratisvog.nl en [Experts gratis VOG - NOV - Platform Vrijwillige Inzet \(vrijwilligerswerk.nl\)](#)
- 4. *Bescherm medewerkers tegen grensoverschrijdend gedrag***
www.gezondeneiligwerken.nl (GGZ)
Zie verder punt 1
- 5. *Risico- en beschermende factoren***
[Risicofactoren in instellingen](#) (Toolkit Werken aan sociale veiligheid, bijlage 3)
[Beschermende en risicofactoren bij kindermishandeling \(Nji\)](#)
- 6. *Vertrouwenspersonen of vertrouwenscontactpersonen***
[Vertrouwenscontactpersoon - NOV - Platform Vrijwillige Inzet \(vrijwilligerswerk.nl\)](#)
Het [AKJ - vertrouwenspersonen in de Jeugdhulp](#) - is er voor jeugdigen en hun ouders/verzorgers.
De [Landelijke Vereniging van Vertrouwenspersonen](#) voor een externe vertrouwenspersoon bij u in de buurt.
- 7. *Veilig incidenten melden binnen de organisatie***
[Incidenten en calamiteiten melden | Kennisplein Zorg voor Beter](#)
[Wkkgz: Handreiking 'leren van incidenten' voor kleine zorgaanbieders | Brochure | Rijksoverheid.nl](#)
- 8. *Calamiteiten melden bij de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ)***
[Brochure 'Calamiteiten melden aan IGJ' | Brochure | Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd](#)
[Leidraad Meldingen Jeugd | Richtlijn | Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd \(igj.nl\)](#)
- 9. *Informatie over de Meldcode***
[Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling](#)
- 10. *Klachtenregeling en/of cliëntenmedezeggenschap***
[Klacht over zorg of jeugdhulp? Het Landelijk Meldpunt Zorg | Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd \(igj.nl\)](#)
[Medezeggenschap cliënten in de zorg | Rechten van patiënt en privacy | Rijksoverheid.nl](#)

Relevante werkwijzen en handreikingen

- [Leidraad Veilige Zorgrelatie, 2019.](#)
De Leidraad biedt onder meer in 1 A4 overzichtelijke handvatten voor beleid.
- [Handreiking Veiligheidscultuur.](#)
Praktisch hulpmiddel voor ggz-instellingen om de veiligheidscultuur te verbeteren.
- [Het JIJ-kader | Toetsingskader | Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd \(igj.nl\).](#)
Het JIJ-kader is het toetsingskader waarin staat waar inspecteurs op letten tijdens een inspectiebezoek.
- [Brochure Het mag niet, het mag nooit.](#)
Met deze brochure wil de Inspectie voor de Gezondheidszorg duidelijk maken wat ze als seksueel grensoverschrijdend gedrag beschouwt.

Vermoeden of klacht over grensoverschrijdend gedrag

Cliënt slachtoffer				Medewerker slachtoffer
<p>Grensoverschrijdend gedrag in de huiselijke kring (door familie, partners, ex-partners en huisvrienden).</p>	<p>Grensoverschrijdend gedrag binnen professionele zorgrelatie (door betaalde en onbetaalde medewerkers).</p>	<p>Grensoverschrijdend gedrag tussen cliënten onderling.</p>	<p>Grensoverschrijdend gedrag door derden (bezoeker, taxichauffeur etc.).</p>	<p>Grensoverschrijdend gedrag naar medewerkers door cliënt, medewerker, bezoeker.</p>
<p>Verplichting signaleren en handelen volgens de Wet: Verbeterde meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling (Inclusief situaties van mensenhandel en loverboys)</p> <p>Melden of advies bij Veilig Thuis</p> <p>Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie</p>	<p>Verplichting signaleren en melden: Wet: Wkkgz</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meldplicht calamiteiten, seksueel misbruik en geweld aan de Inspectie (artikel 11, 1e lid, onder b.) <p>Jeugdwet Leidraad meldingen jeugd</p> <p>Voor ouderen: Leidraad veilige zorgrelatie Wet zorg en dwang Wet langdurige zorg</p> <p>Wet WMO Vraag in betreffende gemeente naar het calamiteitenprotocol</p> <p>Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie</p>	<p>Verplichting signaleren en melden: Wet: Wkkgz</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meldplicht calamiteiten, seksueel misbruik en geweld aan de inspectie (artikel 11, 1e lid, onder b.) <p>→ Voor geweld tussen cliënten onderling gelden aanvullende beleidsregels.</p> <p>Wanneer cliënten onderling een partnerrelatie hebben: zie Wet Verbeterde meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling</p> <p>Jeugdwet Leidraad meldingen jeugd</p> <p>Wet WMO Vraag in betreffende gemeente naar het calamiteitenprotocol</p> <p>Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie</p>	<p>Signaleren en melden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • melden bij het betreffende bedrijf • Evt. aansprakelijk stellen bedrijf <p>Wet WMO Vraag in betreffende gemeente naar het calamiteitenprotocol</p> <p>Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie</p>	<p>Signaleren en melden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Handreiking GGZ aangifte doen bij agressie of geweldproblemen <p>Melden: MIM-melding (meldingen incidenten medewerkers)</p> <p>Strafrecht: informatief gesprek, melding of aangifte bij politie</p>